

COORDONATE SOCIAL-CULTURALE ÎN ACTIVITATEA SOCIETĂȚII “MICA” LA BRAD ÎN PERIOADA 1940-1948

Din punct de vedere social, perioada 1940-1948 a fost una extrem de dificilă, atât pentru statul român cât și pentru întreprinzătorii particulari. Lipsurile foarte mari pentru consumul populației – acum destinat susținerii eforturilor de război, lipsuri determinate de pierderile teritoriale și economice din vara anului 1940, salariile mici ale muncitorilor, într-un cuvânt nivelul scăzut de trai al românilor au generat o serie de nemulțumiri. Consecința a fost gruparea majorității în jurul unor lideri care deveneau astfel vocea a numeroase revendicări, accentuate mai ales în perioada războiului.

Mișcări sociale. Revendicarea unor condiții mai bune de viață a fost motivul acțiunilor hotărâte ale muncitorilor organizați în sindicate în perioada 1940-1947.

Reorganizate în bresle în 1938, sindicatele au rămas pentru perioada următoare principalul reprezentant al muncitorilor în lupta cu patronatul¹.

În general, în România, în perioada războiului și cea postbelică au avut loc o serie de manifestări greviste ale salariaților din industrie încheiate cu victorii parțiale ale acestora, dar care au întărit spiritul și convingerea că prin adunarea forțelor se poate obține ceva. De altfel, în condițiile unei economii de război, dirijată cu precădere spre satisfacerea nevoilor frontului în detrimentul consumului populației, consecința pe plan social nu putea fi alta decât permanentele revendicări și proteste ale muncitorimii.

Organizația sindicală de la Brad a fost, în anii războiului, foarte activă, susținându-i pe muncitori în demersurile lor revendicative. Situația materială a salariaților de la Societatea “Mica” devenind tot mai grea, acțiunile acestora s-au transformat în adevărate greve. Documentele de arhivă relevă o frecvență mare a mișcărilor greviste pentru perioada 1945-1947. Și în perioada războiului au avut loc frământări ale muncitorilor la Brad, dar au fost repede rezolvate. Intensitatea grevelor din această perioadă a fost mai mică datorită regimului militar impus întreprinderilor și concentrărilor de personal pe front. Însă, după 23 august 1944, în rândul muncitorilor de la Brad dar și din țară s-a declanșat o stare de agitație care nu era altceva decât un efect al războiului care tocmai se sfârșise. Astfel, în toamna anului 1945 muncitorii de la Uzina metalurgică Târnăveni (întreprindere aparținând Societății “Mica”) au somat Conducerea să achite ajutorul de iarnă stabilit prin contractul colectiv, amenințând cu sechestrarea Conducerii uzinei și blocarea expedierii unui transport de aur brut la Brad pentru afinare (la acea dată secția de afinare de la Brad era singura din țară; prin procedeul de afinare se realiza purificarea aurului brut care reprezenta un aliaj natural al aurului,

¹ Jurca 1999, p. 280-281.

argintului și a altor minerale. Secția de afinare de la Brad a fost construită în anii 1935-1936. Până la acea dată afinarea aurului brut provenit din minereurile aurifere din România se executa în Anglia, la Londra)². În urma discuțiilor dintre secretarul P. C. R. din Târnăveni, I. Negrea, cu Conducerea uzinei, cererile muncitorilor au fost satisfăcute³. Dar, la 8 octombrie 1945, nemulțumirile au reizbucnit. Ca urmare, un grup de 400 de muncitori au ocupat sediul Conducerii, obligându-i pe directorii Octavian Ulmanu și Petre Keminger, acuzați de “neputință și de sabotare a guvernului de largă concentrare democratică”, să demisioneze⁴. Dar, în urma intervenției Conducerii de la București pe lângă primul ministru, ordinea a fost restabilită la 3 decembrie 1945.

La 31 ianuarie 1946 minerii de la Exploatarea Musariu I au refuzat intrarea în mină, solidarizându-se cu cei de la Exploatarea de cărbuni Țebea (Exploatările de la Brad erau Barza, Ruda, Valea Brad, Musariu I și II, Țebea)⁵, care erau nemulțumiți de noul contract colectiv. Avertizați însă de liderul sindicatului, Circu Avram, că nu-i va susține în acțiunile lor, minerii au reluat lucrul în aceeași zi la ora 10⁶. Câteva luni mai târziu, la 8 mai 1945, minerii de la Exploatarea Barza au protestat prin grevă și acțiuni violente împotriva directorului Societății de la Brad, Petre Keminger. Acest conflict a durat mult, până în toamnă, când a intervenit primul ministru Petru Groza. Greviștii pretindeau înlocuirea acestora cu inginerii Valentin Nicolaescu și Traian Frânghie și transferarea Direcției Generale a Societății de la București la Brad⁷. Exasperată de revoltările frecvente ale minerilor, Conducerea generală de la București a trimis un memoriu Ministerului Afacerilor Interne prin care îi solicita ajutorul în aplanarea conflictului. “Tulburarea spiritelor nu se datorează nici unei nemulțumiri a muncitorilor – se spunea în memoriu – care n-au făcut revendicări asupra salariilor sau aprovizionării. Toate acestea nu au alt scop decât aducerea la Direcție a unor elemente necalificate. Aceste cereri muncitorești sunt născute din instigarea acelor care urmăresc să-și servească interesele personale. Unii din instigatori sunt chiar Valentin Nicolaescu – fostul șef al Uzinei de Afinare, și Traian Frânghie – un legionar. Aceștia trebuie deferiți Justiției pentru a fi judecați de sabotaj”⁸.

Inginerul chimist Valentin Nicolaescu (cel pe care muncitorii îl doreau ca director) era răspunzător de dispariția a 20 kg aur fin de la secția de afinare. Pentru acest prejudiciu adus Societății, inginerul Nicolaescu a fost suspendat din serviciu conform art. 32 din Legea regimului de muncă pe timp de război și art. 74 din Legea contractelor de muncă⁹ și i s-a impus un sechestru asigurator asupra salariului și depunerilor bănești pe care le deținea la Casa de Economii a

² Kheil 2003, p. 75.

³ Dos. nr. 39/1945, f. 67-68.

⁴ Dos. nr. 34/1945, f. 32; 35; dos. nr. 39/1945, f. 69.

⁵ Dos. nr. 6/1929, f. 49.

⁶ Dos. nr. 45/1945, f. 80.

⁷ Dos. nr. 30/1944, f. 1; dos. nr. 1946, f. 9-12.

⁸ Dos. nr. 30/1944, f. 2; dos. nr. 17/ 1946, f. 3; 5.

⁹ Dos. nr. 100/1946, f. 78.

funcționarilor¹⁰. De asemenea, Conducerea Societății a declanșat procedura juridică de recuperare a pagubelor, fixate în 1946 la suma de 104.978.700 lei nestabilizați sau 3.211.736 lei stabiliți, în 1947¹¹. Procesele în instanță au durat câțiva ani, fără o rezolvare concretă¹². Concedierea chimistului Nicolaescu a stârnit nemulțumiri în rândul muncitorilor care vedeau în acțiunea Conducerii dorința de a găsi un răspunzător. Ca urmare, în scurt timp inginerul Nicolaescu a devenit un caz care a generat mai multe greve ale muncitorilor¹³. Astfel, în procesul verbal din 18 septembrie 1946 semnat de președintele sindicatului I. Beta expediat Direcției generale de la București, acesta afirmă că răspunderea situației de la minele brădene se datorează doar Conducerii acuzată de sabotaj împotriva noii democrații polare instaurate și a alcătuit o listă cu numele celor considerați vinovați: Petre Ghițulescu, Petre Keminger, Mihai Michejeff, Ștefan Rizescu, Vasile Georgescu, C. Damian, Liviu Caba, Dan Mihalcea¹⁴.

Conducerea de la Brad a negat acuzațiile muncitorilor, alcătuiind și ea un memoriu-răspuns, prin care afirmă că “s-a ajuns în situația actuală datorită necunoașterii de către muncitori a stării generale din țară și a neîncrederii în reprezentanții lor de la conducere¹⁵”.

Mișcările muncitorilor de la Brad și din toată țara, care erau nerăbdători de a se produce cât mai repede o schimbare a situației, deveneau tot mai radicale.

Încă înainte de a se fi sfârșit conflictul generat de cazul Nicolaescu pentru care s-au făcut intervenții la președintele Consiliului de Miniștri, Ministerului Minelor și Petrolului, Ministerului Economiei Naționale, Ministerului Muncii, Ministerului de Interne și Confederației Generale a Muncii¹⁶, o nouă grevă a fost declanșată de muncitorii brădeni la 1 aprilie 1947. Motivul izbucnirii conflictului a fost și de această dată unul de natură social-politică: înlocuirea Conducerii cu elemente muncitorești, protestul față de disciplina instituită de Conducere și a măsurilor radicale împotriva cazurilor de furt de aur. Datorită virulenței protestatarilor care refuzau intrarea în mină, provocând o puternică dezorganizare a activității productive, Ministerul de Interne a hotărât la 24 aprilie închiderea temporară a minelor¹⁷. Activitatea a fost reluată la 7 iunie, când a sosit la Brad un Comitet special pentru repunerea în funcție a minelor. Din Comitet făceau parte Victor Melenciuc, Herbert Schmidt și Petre Ghițulescu. În baza mandatului acordat de

¹⁰ Dos. nr. 186/1946, f. 49.

¹¹ Dos. nr. 66/1943, f. 153.

¹² Dos. nr. 66/1943, f. 5-6; 253; 158, 159.

¹³ Dos. nr. 48/1945, f. 204; dos. nr. 100/1946, f. 78. Cazul Nicolaescu a generat și conflicte violente între muncitori și reprezentanții Societății. De pildă, directorul uzinei de prelucrare din Gurabarza, Ioan Lăzărescu (fost șef al secției de afinare înaintea lui Nicolaescu), a fost bătut și obligat să recunoască printr-un proces verbal nevinovăția lui Nicolaescu și reintegrarea lui în serviciu. Inginerul Ștefan Rizescu, directorul exploatării Musariu, a fost amenințat cu securea de către minerul Defraț Traian, care invoca tratamentul prost al muncitorilor.

¹⁴ Dos. nr. 15/1946, f. 5-8.

¹⁵ Dos. nr. 17/1946, f. 10.

¹⁶ Dos. nr. 123/1946, f. 1.

¹⁷ Dos. nr. 37/1947, f. 23.

Ministerul de Interne, Comitetul a decis redeschiderea progresivă a minelor începând din 10 iunie cu exploatarea Musariu cu un efectiv redus care urma să fie sporit în zilele următoare. Fiecare angajat trebuia să semneze o declarație de desolidarizare de acțiunile greviste și de respectare strictă a regulamentului pentru manipularea minereului bogat, amalgamului și aurului și cel pentru percheziția în mină a personalului, de acceptare a percheziției corporale prin dezbrăcare la ieșirea din mină¹⁸. Din punct de vedere tehnic, Comitetul a hotărât alcătuirea unui proiect pentru punerea în valoare a zăcămintelor de minereu aurifer. Pentru a avea siguranța aplicării și respectării deciziilor luate, Comitetul special a instituit la Brad un corp de supraveghere în care au fost numiți, ca membri, inginerii Iosif Pizo și Lucian Iancu, acesta din urmă detașat de la societatea minieră "Petroșani". Comitetul special pentru repunerea în activitate a minelor de la Brad a funcționat până la naționalizare, în 11 iunie 1948.

La o lună după reluarea procesului de producție, Comitetul special îl informa pe Gh. Gheorghiu Dej, ministrul Industriei și Comerțului, asupra mersului activității și respectării deciziilor de către foștii greviști¹⁹. Astfel, raportul Comitetului prezenta cifre ale producției care atinseseră un procent de 110 % comparativ cu lunile ianuarie-aprilie 1947 și care se datorau eficacității măsurilor luate²⁰. Cu toate măsurile adoptate, frământările în rândul muncitorilor nu au dispărut cu totul, la fel și furturile de aur. În toamna anului 1947 au fost înregistrate unele agitații printre minerii de la Valea Arsului, care invocau întârzieri în aprovizionare. De asemenea, muncitorii cereau renunțarea la perchezițiile corporale cu aparatul Röntgen ca fiind dăunătoare sănătății. Dar, Ministerul Industriei și Comerțului avea situația sub control și, ca urmare, până la naționalizare nu a mai fost înregistrată nici o acțiune de amploarea celei din primăvara-vara anului 1947.

Contractul colectiv. Ca și în perioada anterioară, cererile muncitorilor au fost rezolvate, mai mult sau mai puțin favorabil, prin contractul colectiv de muncă. Fixarea detaliată a drepturilor și îndatoririlor muncitorilor și a patronatului a făcut din contractul colectiv un instrument de menținere a unui echilibru influențând modul de viață și concepția despre muncă a muncitorilor²¹. Ca urmare, eforturile pentru încheierea contractului colectiv au devenit obiectivul principal al organizațiilor sindicale ale salariaților din industria minieră, mai ales.

Salarizarea și obținerea a cât mai multe drepturi, precum și îmbunătățirea condițiilor de muncă au fost probleme care au continuat să domine relațiile dintre muncitorii de la Brad și Conducerea Societății și în anii celui de al patrulea deceniu al secolului XX, reglementate de contractul colectiv de muncă, care era prelungit la sfârșitul fiecărei perioade de expirare. Uneori era reînnoit cu revendicări legate în special de modul de salarizare.

¹⁸ În acest sens a fost adus primul aparat Röntgen pentru controlul amănunțit al celor bănuți a sustrage aurul din mină în zonele intime ale corpului, și care circula între exploatarea Societății: dos. nr. 37/1946, f. 25.

¹⁹ Dos. nr. 48/1947, f. 89.

²⁰ Dos. nr. 487/1947, f. 90-93.

²¹ Báthory 1977, p. 447.

La sfârșitul anului 1939 încheierea unui nou contract colectiv a generat o serie de discuții în cadrul mai multor întâlniri între reprezentanții muncitorilor și ai Societății, sub conducerea reprezentantului Ministerului Muncii de la Subinspectoratul Muncii din Deva.

În cadrul întrevederilor, pe lângă memoriul muncitorilor a fost discutat și cel al inginerului Fotiade, care încerca să ofere o rezolvare a celei mai spinoase probleme, cea a salariilor²². Astfel, el propunea acordarea diferențiată a sporurilor în funcție de greutatea familială, creându-se astfel o inegalitate de salarizare chiar pentru condiții egale de muncă.

În același timp, ing. Fotiade considera că era în interesul Societății să acorde unele prime de loialitate, argumentul său fiind acela că, prin menținerea muncitorilor un timp cât mai îndelungat, societatea ar fi scutită de cheltuielile suplimentare de pregătire profesională efectuate cu noii angajați, care de altfel erau în număr tot mai mare.

În final, scopul acestei propuneri era de a destrăma solidaritatea muncitorimii în acțiunile ei revendicative.

Contractul colectiv a fost aprobat verbal în 17 octombrie 1939 cu valabilitate pe perioada 1 ianuarie - 31 decembrie 1940. Noul contract nu acorda măritii salariale, ci doar sporurile familiale propuse de inginerul Fotiade²³. În anul următor, Conducerea Societății a majorat atât salariile, cu 15 %, cât și sporurile pentru familie²⁴. Pe lângă drepturile financiare ale muncitorilor, contractul colectiv mai prevedea o serie de facilități materiale precum: alimente de primă necesitate (făină, unsoare, cartofi, zahăr) gratuite, îmbrăcăminte de lucru, gratuită pentru cei care lucrau în locuri umede, încălțăminte cu preț de cost²⁵.

Adâncirea crizei economice și creșterea necontrolată a costului vieții au dus la radicalizarea revendicărilor muncitorești. În primăvara anului 1942 conflictul ivit între muncitori și Conducerea Societății s-a făcut greu, după mai multe dezbateri, încheiate cu hotărârea Comisiei de arbitraj de pe lângă Inspectoratul Regional al Muncii Arad, din 7 martie 1942.

Decizia Comisiei a fost în sprijinul muncitorilor, aprobând cererea de majorare a salariilor, dar numai cu un procent de 30 % și nu de 50 % cât ceruseră aceștia, și a ajutorului pentru familie. În ce privește “competințele în natură”, Comisia obliga Societatea să acorde lucrătorilor alimentele pe care le primiseră și până atunci la prețurile de cost, la fel bocancii și îmbrăcăminte de lucru. Ultimele articole ale deciziei stipulau obligativitatea pentru Conducerea Societății de a se preocupa într-un mod susținut de aprovizionarea la timp a angajaților cu toate produsele prevăzute în contractul colectiv. De asemenea, pentru o mai bună apropiere de condițiile de trai impuse de criza prin care trecea țara, Comisia aproba cererea muncitorilor de revizuire împreună cu Conducerea Societății a salariilor

²² Dos. nr. 17/1935, f. 6; 7; 8.

²³ Dos. nr. 17/1935, f. 205-221.

²⁴ Dos. nr. 17/1935, f. 222-257.

²⁵ Rișcuța 2001-2002, p. 647.

din 6 în 6 luni²⁶. Această hotărâre a fost contestată de președintele D. Niculescu, care a formulat opinie separată în ședința de adoptare a deciziei, invocând salariile mari plătite de Societatea “Mica” comparativ cu cele primite de angajații altor întreprinderi miniere din țară: “Albini” din Zlatna, “Lepac” din Caraș, “Mehadia” din Severin²⁷. În susținerea opiniilor sale, D. Niculescu mai aducea ca argument Legea reglementării muncii în timp de război, care prevedea că nu se puteau acorda majorări de 30 % decât salariaților care nu mai beneficiaseră după data de 1 aprilie 1941 de revizuire a drepturilor bănești. Or, pentru angajații de la Brad intervenise o mărire de salariu cu ocazia încheierii contractului colectiv pe anul 1941²⁸.

Aceleași neînțelegeri au marcat și tratativele purtate de cele două părți în anul 1943, când termenul de valabilitate a contractului de muncă se apropia de expirare. De această dată muncitorii au cerut o majorare de 100 % a salariilor și a tuturor adaosurilor convenite. În memoriul lor către Subinspectoratul muncii Deva, angajații Societății “Mica” afirmă că era necesară creșterea salariilor care fuseseră înghețate la 1 mai 1942 pentru ei, dar care crescuseră în cazul funcționarilor. Pentru rezolvarea problemei, reprezentanții muncitorilor ofereau în memoriul lor și sursa care urma să acopere majorarea drepturilor lor bănești: beneficiul obținut de Societate în 1942²⁹. Șeful Subinspectoratului Deva, Aron Gârboveanu, nu a dat o rezolvare pe loc a conflictului, pentru că problema salarizării urma să fie reglementată printr-o decizie a Comisariatului General al Prețurilor³⁰.

Adoptată în 29 mai 1943, noua reglementare a salariilor impunea o clasificare a lucrătorilor de la minele metalifere și stabilea o limită minimă și una maximă a salariilor tuturor angajaților³¹. Conform deciziei, au fost fixate trei categorii de salariați corespunzătoare regiunilor metalifere. Astfel grupa **A** cuprindea exploatarea din Banat și Băița-Bihor și fixa salariile pentru mineri, dulgheri și zidari de la 276 până la 384 lei/zi; pentru ajutoari-mineri, lucrători calificați, lucrători industriali specializați, vagonetari, băieți de mină, decizia stabilea un salariu minim cuprins între 262 și 166 lei/zi și unul maxim cuprins între 365 și 230 lei/zi; pentru femei cu vârsta peste 18 ani, decizia fixa un salariu de 138 până la 192 lei; copiii sub 18 ani primeau un salariu cuprins între 124 și 173 lei/zi. La grupa **B** figurau exploatarea din restul țării și decizia includea aceleași categorii de muncitori, dar cu salarii mai mari decât cei de la grupa **A**, cu minime cuprinse între 297 și 99 lei/zi și maxime între 330 și 165 lei/zi. Pe lângă salarii, decizia stabilea obligativitatea întreprinderilor de a acorda muncitorilor lemne pentru încălzit, curent electric, accesul la băile publice, locuințe. Muncitorilor li se reținea din salarii contravaloarea acestor beneficii calculată la prețul de cost. De asemenea, era prevăzută obligativitatea întreprinderilor miniere de a plăti lucrătorilor alocația de familie pentru fiecare copil cu vârsta de până la 14 ani³².

²⁶ Dos. nr. 43/1942, f. 21.

²⁷ Dos. nr. 43/1942, f. 12.

²⁸ Dos. nr. 43/1942, f. 13.

²⁹ Dos. nr. 1/1942, f. 1.

³⁰ Dos. nr. 43/1942, f. 4.

³¹ *Monitorul oficial*, partea I, nr. 128 din 4 aprilie 1943.

³² *Monitorul oficial* nr. 128 din 28 mai 1943.

Adoptarea limitelor minime și maxime de salarizare a avut scopul de a da posibilitatea întreprinderilor metalifere ca, atunci când doreau să efectueze avansări ale muncitorilor, să o poată face fără aprobarea Comisariatului Prețurilor.

Conducerea Societății “Mica” s-a conformat acestei decizii și, ca urmare, conflictul ivit în ianuarie 1943 pentru modificarea grilelor de salarizare a fost încheiat. Sporurile de salarii erau însă rapid înghițite de inflația ce se făcea tot mai puternic simțită³³. De aceea, la expirarea termenului de valabilitate a contractelor colective muncitorii mineri cereau de fiecare dată majorarea salariilor. Astfel, în anii următori noul contract de muncă era de fapt cel expirat, având însă modificat capitolul de salarizare.

În 1945, Conducerea Societății “Mica” a adoptat contractul colectiv tip, elaborat de Uniunea Sindicatelor din Industria Minieră din România și Uniunea Generală a Industriașilor din România³⁴.

Contractul tip era un act complet și riguros și reglementa toate chestiunile legate de muncă, salarizare, angajare, prevăzând drepturile și obligațiile patronatului și personalului angajat. Noul contract nu se aplica personalului de conducere, care urma să fie supus regimului înțelegerilor speciale încheiate cu întreprinderile (șefii de exploatare, de fabrici, sau departamente), angajaților sezonieri și celor angajați pe perioade limitate sau pentru lucrări determinate.

În privința sistemului de muncă, contractul colectiv tip introducea munca în acord acolo unde nu era aplicată. Încadrarea personalului se făcea cu acordul întreprinderii și al Comitetului de Întreprindere, respectiv al Sindicatului. Muncitorii erau obligați să-și perfecteze pregătirea profesională prin frecventarea cursurilor unei școli de specialitate, fără de care nu se efectuau avansări în grade superioare.

Contractul colectiv tip a reglementat și modul de concediere a unui muncitor, conform articolului 105, care stabilea că orice salariat avea dreptul de a renunța la locul său de muncă prin preaviz. La fel trebuia să procedeze și întreprinderea în cazul în care îl concedia pe salariat. Termenele de preaviz variau pentru funcționari în funcție de vechimea pe care o avea salariatul (pentru o vechime de 1-6 luni preavizul trebuia înaintat cu 15 zile înainte, pentru 6-12 vechime salariatul avea dreptul la prezentarea preavizului cu 30 de zile înainte, pentru o vechime de 1-5 ani avea dreptul la prezentarea preavizului cu 3 luni înainte, pentru o vechime de 5-10 ani preavizul se putea prezenta cu 6 luni înainte, iar pentru cei cu o vechime de peste 10 ani contractul prevedea posibilitatea depunerii preavizului cu 12 luni înainte). În același timp, salariații aveau dreptul de a-și reclama superiorii atât în nume propriu cât și colectiv prin Sindicat. Obligațiile salariaților erau stipulate de contractul colectiv tip în patru articole (art. 120-124). Ca urmare, toți angajații erau datori de a păstra secretul de fabricație, de a menține și proteja avutul întreprinderii, de a nu îngreuna în mod voit desfășurarea procesului de producție. De asemenea, li se interziceau întrunirile și adunările în timpul orelor de serviciu, efectuarea lucrărilor particulare, consumul de alcool și somnul în timpul serviciului³⁵.

³³ Alexandrescu 1986, p. 79.

³⁴ Dos. nr. 104/1946, f. 4-34.

³⁵ Dos. nr. 171/1947, f. 663-666.

Valabilitatea contractului rămânea un an, dar putea fi revizuit, la cererea U.G.I.R. pentru Întreprindere, și de Uniunea Sindicatelor Industriale, Miniere, Petrolifere și Gaz Metan din România pentru muncitori³⁶. Până la naționalizarea Societății “Mica” contractul colectiv tip a fost actul care a reglat raporturile cu muncitorii.

Organigrama Societății “Mica” 1940-1948. Anul 1940 a adus unele modificări structurii organizatorice a Societății “Mica”. În octombrie 1940 numărul membrilor Consiliului de Administrație s-a redus la 7, de la 12-14 câți a avut de la înființare până la această dată. De asemenea, în componența Consiliului a intrat un comisar special al guvernului³⁷. Noile reglementări au nemulțumit Conducerea Societății pentru că intervenția statului devenea astfel pregnantă.

În fruntea Consiliului de Administrație a rămas Ion Gigurtu, cu unele întreruperi când a îndeplinit funcții în guvernul României. Conducerea la exploatarea de la Brad a fost asigurată în anii războiului de aceiași ingineri specialiști pentru care datoria se situa înaintea interesului personal. După moartea inginerului Alfred Sieber în 1936 (care a condus întreprinderea din 1920), Conducerea de la București a numit în locul lui, ca director al Minelor de la Brad, pe inginerul Valer Ambruș, pensionat la 1 iulie 1943 și înlocuit cu Petre Keminger, care a asigurat conducerea întreprinderii brădene până la naționalizare. Directorul mai era secondat de alți trei ingineri care au fost investiți și cu drept de semnătură atunci când acesta lipsea: Eugen Mastero, Alfred Klein, Marius Luca. Celelalte secții ale Societății de la Brad au avut în frunte pe Gh. Popescu – Uzina de prelucrare de la Gurabarza cu secția de stampare și prelucrare a aurului nativ, Flotația, supravegherea tehnică a șteampurilor, secția de presfărâmare, coloniile –, ajutat de inginerul Ion Mihalache și Ștefan Skeletti³⁸. Un serviciu important al Societății, cel geologic, avea la conducere pe inginerii geologi Valeriu Luca și Viorel Brana³⁹. De asemenea, serviciul tehnic era patronat de un alt inginer specialist foarte prețuit pentru cunoștințele sale: Octavian Ulmanu⁴⁰.

Întreaga pleiadă de ingineri angajați la Brad și la celelalte exploatare ale Societății “Mica” s-a distins în primul rând prin pregătirea profesională de excepție dobândită la institutele și școlile de specialitate din țară și străinătate. Ion Gigurtu era absolvent al Academiei de mine din Berlin⁴¹; Viorel Brana era licențiat al Facultății de Științe Naturale din București⁴²; Liviu Caba – licențiat al Școlii Superioare Industriale de Stat de la Košice (Cehoslovacia) și cunoscător a trei limbi (franceză, maghiară, germană)⁴³; Petre Keminger – licențiat al Școlii Superioare de Mine din Liège (Belgia)⁴⁴.

³⁶ Dos. nr. 171/1947, f. 67.

³⁷ Dare de seamă, 1940, p. 7.

³⁸ Dos. nr. 20/1936, f. 11.

³⁹ Dos. nr. 14/1938, f. 34-48.

⁴⁰ Dos. nr. 1/1943, f. 208.

⁴¹ Nedelea 1991, p. 173.

⁴² Dos. nr. 100/1946, f. 36.

⁴³ Dos. nr. 100/1946, f. 38.

⁴⁴ Dos. nr. 100/1946, f. 37.

Paralel cu Consiliul de Administrație funcționa Comitetul de Direcție⁴⁵, care se întrunea săptămânal pentru a discuta și aproba probleme tehnice, financiare, sociale, culturale. În compunerea acestuia intrau 4 membri ai consiliului, care erau plătiți pentru prestația lor⁴⁶. De asemenea, la sfârșitul fiecărui an Comitetului de Direcție îi era destinat un procent de 4 % din beneficiul net obținut⁴⁷.

După terminarea războiului organigrama Societății a fost ușor modificată, prin instituirea funcției de consilier al directorului întreprinderii⁴⁸.

Personal. Dacă în perioada interbelică Conducerea Societății a fost confruntată în privința problemelor legate de personal cu cereri de angajări, avansări și măriti salariale, pentru anii războiului acestora li s-au adăugat altele precum: încadrarea unui număr relativ mare de refugiați din teritoriile cedate în vara anului 1940 și lipsa unor lucrători calificați și chiar tehnicieni care erau concentrați pe front, Conducerea fiind nevoită să angajeze în locul acestora personal necalificat sau să efectueze transferuri de muncitori de la o exploatare minieră la alta. Ca urmare, începând cu 1941, zeci de cereri ale refugiaților din Bucovina, Basarabia și Nordul Transilvaniei au fost înregistrate la sediul din Brad pentru angajări în serviciul Societății. În general, aceștia aveau studii liceale și chiar superioare (avocați, grefieri, secretari administrativi, infirmiere, dactilografe)⁴⁹. Răspunsul Conducerii nu a fost, însă, întotdeauna afirmativ. Dar, atunci când solicitanții erau acceptați, angajarea se făcea mai întâi pe o perioadă de trei luni, de probă, și dacă în final prestația lor corespundea normelor de lucru stabilite, Conducerea Societății îi angaja pe o perioadă nedeterminată și cu contract de muncă. Pentru că cererile de obținere a unui loc de muncă erau tot mai mari, la începutul anului 1944 Conducerea a impus printr-o adresă limitarea angajărilor, mai ales în locul celor pensionați sau concentrați pe front, a invalizilor de război și a militarilor care își încheiau stagiul militar și reveneau acasă⁵⁰. În privința mobilizărilor pe front, Conducerea Societății a întâmpinat mari neajunsuri. Printre cei concentrați figurau ingineri și tehnicieni pentru a căror pregătire profesională Societatea, în multe cazuri, cheltuisese sume importante. De aceea, în repetate rânduri Conducerea Societății de la București a intervenit la Marele Stat Major, secția M.O.N.T⁵¹. Uneori demersurile în acest

⁴⁵ Dos. nr. 33/1945, f. 1-2. (N. Murgășianu - președintele Comitetului, G. Kapri, I. P. Ghițulescu, Olimpiu Ambruș).

⁴⁶ Dos. nr. 33/1945, f. 4-5; dos. nr. 37/1945, f. 165; 277; dos. nr. 122/1946, f. 2; dos. nr. 14/1946, f. 123.

⁴⁷ Dare de seamă 1941, p. 27; 1944, p. 27; 1945, p. 27.

⁴⁸ Astfel, în 1947 consilieri au fost numiți inginerii Iosif Pizo, Gh. Iancu, Vasile Hrișcă; Dos. nr. 17/1947, f. 2.

⁴⁹ Dos. nr. 42/1944, f. 1; 6; 7; 8; 10; 14; 24; 29; 30; 41; 45; 50; 55; 78; 90; 111; 116; 170.

⁵⁰ Dos. nr. 18/1943, f. 179.

⁵¹ Dos. nr. 20/1941, f. 40; dos. nr. 61/1942, f. 4; 6; 14. Secția M.O.N.T. reprezenta biroul Mobilizării și Organizării Națiunii și a Teritoriului din cadrul Ministerului de Interne și a fost înființată la 1 octombrie 1939 prin Decizia Guvernului nr. 67.607/4 octombrie 1939. Aceste birouri aveau sarcina de a se ocupa de îndrumarea privind pregătirea de război și apărarea pasivă pentru scutirea unora dintre cei care urmau să meargă la război.

sens au fost pozitive, altele însă se obțineau doar amânări ale termenelor concentrărilor sau mobilizarea la locul de muncă pe perioade determinate⁵². Salariații mobilizați la lucru sau rechiziționați primeau din partea Societății, pe lângă salariul lunar, o indemnizație de concediu pe perioada respectivă⁵³. De asemenea, personalul mobilizat, cu excepția ofițerilor și subofițerilor, era plătit în prima lună de mobilizare cu salariul întreg și toate facilitățile materiale prevăzute în contractul colectiv de muncă, iar din a doua lună primea jumătate din toate acestea⁵⁴. Prevederile de mai sus au fost modificate în august 1943 prin acordarea de către Societate a drepturilor financiare în întregime familiilor celor concentrați⁵⁵. Nici cei căzuți la datorie în anii războiului nu au fost uitați, Conducerea Societății acordând familiilor lor ajutoare bănești⁵⁶.

Preocupări culturale în perioada 1940-1948. Pentru perioada războiului, investițiile culturale nu au mai fost de aceeași amploare ca cele din perioada interbelică. Toate așezămintele școlare și de sănătate au continuat să funcționeze, dar nu au mai fost construite altele, mai ales în anii 1942-1947.

Școala. În pofida greutăților financiare și materiale provocate de război, școala, atât cea primară unde învățau copiii angajaților, cât și cea profesională, a rămas în continuare beneficiara atenției și sprijinului Conducerii Societății "Mica". Astfel, în 1942 bugetul întreprinderii a avut incluse sume necesare pregătirii profesionale a muncitorilor prin școala de ucenici de la Gurabarza, dar și a copiilor acestora prin școlile primare de la Musariu, Crișcior, Brad, Țărățel⁵⁷.

Autorizată de Ministerul Muncii în iunie 1939 prin decizia nr. 5.7310, Școala de ucenici avea în derulare un curs profesional pentru ucenici industriali și unul pentru ucenici mineri. Pe lângă școală funcționa și un cămin pentru cursanții care locuiau departe de sediul școlii⁵⁸. Plata cursurilor și a întreținerii în căminul școlii a fost susținută și în perioada 1940-1947 de către Societate. În schimbul cheltuielilor de întreținere, ucenicii erau obligați printr-un contract să lucreze pentru întreprindere, atât în timpul școlii cât și după încheierea perioadei de pregătire, timp de patru ani. În cazul nerespectării angajamentelor contractuale, minerii ucenici trebuiau să plătească Societății sumele acordate pentru școlarizare⁵⁹. Pe timpul efectuării pregătirii la școala de ucenici, aceștia primeau, pentru munca prestată la mină, un salariu de 65 lei/zi pentru cei din primul an, 71 lei/zi pentru cei din anul doi de pregătire și 78 lei/zi pentru ucenicii din al treilea an de școală⁶⁰. Pe lângă școala de ucenici mai funcționa la Gurabarza și o școală de conductori mineri și chimiști metalurgiști care se derula

⁵² Dos. nr. 20/1941, f. 20.

⁵³ Dos. nr. 1/1943, f. 112.

⁵⁴ Dos. nr. 1/1944, f. 69.

⁵⁵ Dos. nr. 62/1935, f. 1.

⁵⁶ Dos. nr. 68/1942, f.1.

⁵⁷ Dos. nr. 3/1941, f. 259-261.

⁵⁸ Dos. nr. 1/1943, f. 135; 175.

⁵⁹ Dos. nr. 71/1943, f. 438.

⁶⁰ Dos. nr. 71/1943, f. 438; în 1943, de exemplu, Societatea cheltuia pentru un elev la școala de ucenici 5.200 lei/lună.

pe o perioadă de patru ani⁶¹. Cursanții acestei școli urmau rigorile unui contract asemănător celui de la școala de ucenici. Diferența însă salarizarea cursanților pentru munca prestată sub forma practicii: cei din anul I primeau 127 lei/zi, cei din anii II și III primeau 143 lei/zi și pentru anul IV Societatea oferea 156 lei/zi⁶².

Pe lângă salarii, Conducerea Societății mai acorda elevilor școlii de conducători o primă de 8 lei/zi drept recompensă pentru prezența neîntreruptă⁶³. În august 1945 școala de conducători mineri a fost avansată la un nivel superior, de școală de subingineri⁶⁴. La 1 iunie 1943 Conducerea Societății a hotărât înființarea la Brad a unui curs pentru specializarea angajaților din toate sectoarele întreprinderii, inclusiv de la societățile afiliate. Acest curs se desfășura sub forma Oficiului de studii al Societății “Mica” și societăților afiliate și era condus de inginerul Valeriu Hrișcă⁶⁵.

Din preocupările de școlarizare ale Societății “Mica” nu a lipsit atenția față de mișcarea sindicală. Astfel, la 24 iunie 1947 a fost inaugurată la Gurabarza, în localul Laboratorului de analize chimice, școala de cadre sindicale cu scopul declarat de “formare a cadrelor ridicate pe linie sindicală”⁶⁶.

Școlile pentru copiii muncitorilor de la Societate au beneficiat și în această perioadă de ajutoare materiale din partea Societății, constând în rechizite și bani pentru reparațiile curente necesare⁶⁷, reduceri sau scutiri la plata curentului electric, iar elevii cei mai buni sau cei mai săraci au primit în continuare burse pentru plata instruirii și întreținerii⁶⁸. În 1941, de exemplu, bursa acordată unui elev de la Liceul “Avram Iancu” era de 3.000 lei⁶⁹, iar taxa de întreținere în internat 5.000 lei⁷⁰. Deci valoarea unei burse era destul de mare, dacă avem în vedere că salariul mediu al unui miner, fără adaosurile acordate conform legilor asigurărilor sociale și contractului colectiv, se încadra în 1940-1941 între 4.000 și 7.000 lei lunar⁷¹, iar cel al unui inginer între 10.000 și 32.000 lei⁷².

Anul școlar 1940-1941 a fost din punct de vedere financiar greu pentru Societate, care a trebuit să suporte cheltuieli suplimentare de școlarizare și pentru elevii refugiați din nordul Transilvaniei și din Basarabia⁷³ care au fost integrați liceului “Avram Iancu” din Brad.

⁶¹ Dos. nr. 69/1943, f. 28.

⁶² Dos. nr. 69/1943, f. 28.

⁶³ Dos. nr. 69/1943, f. 28.

⁶⁴ Dos. nr. 38/1945, f. 2.

⁶⁵ Dos. nr. 43/1941, f. 62; dos. nr. 43/1943, f. 109.

⁶⁶ Dos. nr. 22/1947, f. 27.

⁶⁷ Dos. nr. 51/1943, f. 22; dos. nr. 54/1946, f. 22; 23; dos. nr. 56/1946, f. 7.

⁶⁸ Dos. nr. 62/1940, f. 70; 72; dos. nr. 2/1942, f. 326; 144; dos. nr. 8/1945, f. 37; dos. nr. 58/1946, f. 15; dos. nr. 59/1946, f. 1; dos. nr. 151/1948, f. 4.

⁶⁹ Dos. 2/1941, f. 85.

⁷⁰ Dos. nr. 2/1941, f. 86.

⁷¹ Dos. nr. 228/1946, f. 110.

⁷² Dos. nr. 56/1938, f. 318.

⁷³ Dos. nr. 2/1941, f. 86.

În concluzie, Conducerea Societății “Mica” a aprobat în fiecare an, până la naționalizare, sume importante de bani pentru susținerea școlilor și activității de instruire a copiilor muncitorilor⁷⁴.

De asemenea, a acordat ajutoare financiare bisericilor din zonă pentru lucrările de reparații sau pentru aprovizionarea specifică sărbătorilor de Paște și Crăciun⁷⁵.

Bibliotecile. Clubul sportiv. Deși neprielnică pentru o diversitate a posibilităților de petrecere a timpului liber, perioada războiului până la naționalizare a oferit totuși câteva excepții. Biblioteca “Ion Gigurtu” de la Gurabarza și toate celelalte biblioteci sătești patronate de “Mica” au reprezentat pentru locuitorii Bradului și a zonei un mijloc de a scăpa de tensiunea grijilor zilnice într-o perioadă în care lipsurile apăsau greu asupra fiecăruia. Desigur că nu toți angajații Societății frecventau bibliotecile, dar acestea au rămas totuși o modalitate de instruire și de utilizare a timpului liber avut la dispoziție⁷⁶. De asemenea, Conducerea Societății s-a preocupat și de îmbogățirea inventarului bibliofil la toate bibliotecile, ajungând în 1944 la 5.346 volume⁷⁷.

O altă posibilitate de ocupare a timpului liber era oferită muncitorilor Societății și tuturor locuitorilor din zona Brad de clubul sportiv de la Gurabarza⁷⁸ care era dotat cu o sală de gimnastică și avea o echipă de volei și de fotbal (aflată în 1940 în divizia A). Acesteia din urmă, în special, Conducerea îi asigura echipamentul sportiv necesar și plata jucătorilor⁷⁹.

În anii războiului și după sfârșitul acestuia situația clubului nu a fost una prea bună. Rigorile și consecințele războiului au făcut ca preocupările Conducerii “Mica” să fie în primul rând satisfacerea nevoilor de ordin material, lăsând pe plan secundar realizările culturale. Acest fapt s-a răsfrânt și asupra sectorului sportiv, în special asupra echipei de fotbal care s-a văzut nevoită să-și restrângă activitatea și deplasările. Astfel, în 1942 cheltuielile sportive s-au ridicat la suma de 620.244 lei, pentru ca în 1947 acestea să atingă doar cifra de 205.555 lei⁸⁰.

Cinematograful, o altă modalitate de consumare a timpului liber, a fost și în această perioadă instituția cea mai frecventată de populația din zonă. Dotat cu instalațiile cele mai performante ale vremii, cinematograful a reprezentat un instrument eficient în educarea publicului și simultan o legătură indirectă cu alte culturi⁸¹. La fel ca și în perioada interbelică, cinematograful “Ateneu” de la Gurabarza a beneficiat de sprijinul Societății “Mica”. Este adevărat însă că investițiile în acest

⁷⁴ Dare de seamă 1945, p. 20; dos. nr. 5/1944, f. 49; dos. nr. 226/1946, f. 1; 21. În 1945, Societatea “Mica” a cheltuit cu școala de ucenici și cu căminul de ucenici 100.459.904 lei; în 1944 bursele acordate elevilor de către Conducerea Societății s-au ridicat la suma de 450.000 lei; în 1946 bursele distribuite elevilor salariaților au fost de 7.166.867 lei și 80.000 lei pentru copiii subinginerilor și inginerilor Societății.

⁷⁵ Dos. nr. 50/1946, f. 1; 21.

⁷⁶ Dos. nr. 2/1942, f. 144.

⁷⁷ Dos. nr. 5/1944, f. 491.

⁷⁸ În 1945, Societatea a investit pentru clubul sportiv 12.967.506 lei, în timp ce beneficiul net obținut pe același an a fost de 1.540.000 lei; cf. Dare de seamă, 1945, p. 22; dos. nr. 4/1945, f. 42.

⁷⁹ Dos. nr. 72/1943, f. 32; dos. nr. 159/1946, f. 1.

⁸⁰ Dos. nr. 11/1942; dos. nr. 35/1947, f. 46.

⁸¹ Cinematograful a funcționat la Brad încă de la începutul anilor treizeci, aparținând unei persoane private. Abia la 17 februarie 1938 a fost dat în folosință cinematograful Societății “Mica”; Rîșcuța 2004, p. 605.

sector au fost, ca și în celelalte domenii, modeste, comparativ cu perioada precedentă. Una dintre acestea a fost achiziția în 1944 a unui aparat cinematic pentru film îngust de 16 mm. Pentru procurarea acestuia Conducerea Societății a avut de ales între oferta Oficiului Cinematografic Românesc, constând într-un aparat rusesc și care costa 700.000 lei, și oferta firmei “Orfeu” din București, care comercializa aparatură de marcă elvețiană Paillard. Dintre cele două oferte a fost aleasă cea de-a doua (868.000 lei), considerată mai durabilă și mai eficientă⁸². Filmele rulate și vizionate la cinematograful “Ateneu”, devenit “Gh. Gheorghiu Dej” în 1947, au fost, ca și în perioada anterioară, filme despre actualitatea politică, război, dar și filme de divertisment, muzicale și de desen animat⁸³. Personalul care deservea cinematograful era alcătuit din 7 muncitori plătiți cu salarii cuprinse între 1.600 și 5.000 lei.

În 1946 Ministerul Minelor a propus Conducerii Societății “Mica” producerea unui film documentar despre activitatea minieră din Munții Apuseni. Executarea filmului a costat 2.500.000 lei și a fost încredințată regizorului C. Petrovici⁸⁴.

Consumarea timpului liber se desfășura și prin concediul de odihnă. Prevăzut și garantat de legile sociale și de contractul colectiv, concediul era plătit și dura în funcție de vechimea angajatului. Până la introducerea contractului de muncă tip, concediul de odihnă era stabilit la 7 zile pentru cei cu o vechime neîntreruptă de 1-3 ani; la 10 zile pentru cei cu o vechime de 5-10 ani și 14 zile pentru cei cu o vechime de peste 10 ani. Cei din urmă angajați mai primeau câte o zi de concediu pentru fiecare an în plus lucrat. Contractul colectiv tip a extins numărul zilelor de concediu la 10 pentru prima categorie; la 14 pentru cea de-a doua și 21 pentru a treia categorie. Peste vechimea de 10 ani contractul tip avea aceleași prevederi⁸⁵. Cea mai mare parte a zilelor de concediu legal era petrecută de către muncitorii Societății “Mica” acasă, cu treburile gospodărești. Existau însă și angajați care doreau să călătorească și să-și îngrijească sănătatea în concediul de odihnă. Pentru aceștia, Conducerea Societății se preocupa, împreună cu Casa de Asigurări Sociale Deva, de procurarea biletelor de odihnă și tratament pe Litoralul Mării Negre la Techirghiol și la Eforie Nord. Deși mai reduse ca număr decât în perioada antebelică, sejururile pe Litoral s-au derulat în toată perioada războiului și după acesta, până la naționalizare în 1948 (costul biletului și a transportului cădea în sarcina Societății)⁸⁶. În concluzie, investigarea realizărilor sociale și culturale la Brad, în această grea perioadă, a demonstrat capacitatea Conducerii de la “Mica” de a adapta interesele economice ale întreprinderii la noul curs al evoluției generale a României, urmărind deopotrivă dezvoltarea producției, garantarea, atât cât se putea, a unor condiții normale de viață ale salariaților și îndeplinirea obligațiilor materiale de război față de statul român.

CRISTINA RIȘCUȚA

⁸² Dos. nr. 76/1944, f. 104.

⁸³ Dos. nr. 69/1943, f. 9; dos. nr. 66/1943, f. 63.

⁸⁴ Dos. nr. 103/1946, f. 11.

⁸⁵ Dos. nr. 138/1946, f. 60.

⁸⁶ Dos. 72/1943, f. 165; 233; dos. nr. 226/1946, f. 18; dos. nr. 35/1947, f. 46.

**SOCIAL AND CULTURAL COORDINATES IN THE ACTIVITY
OF "MICA" COMPANY IN BRAD BETWEEN 1940 AND 1948**

SUMMARY

In the interwar period the leadership of "Mica" Company dealt with some issues regarding its staff, including requests for labor contracts, promotions, salary increases, absorption of a big number of refugees coming from the territories lost by Romania in the summer of 1940, and the lack of qualified technicians and workers during the war. The cultural investments of the leadership of "Mica" company were much lower during the war than in the interwar period. All schools and hospitals financed by the company continued to function, but no new establishment could be built between 1942 and 1947.

Abrevieri bibliografice

- Alexandrescu 1986 - Ion Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945-1947)*, București 1986.
- Báthory 1977 - Ludovic Báthory, "Lupta muncitorilor din Valea Jiului pentru reînnoirea contractului colectiv în anul 1922", în *Sargetia*, XII, 1977.
- Dare de seamă 1941; 1945 - Dare de seamă a Consiliului de Administrație către Adunarea generală ordinară a acționarilor, exercițiul 1941; 1945, București 1941; 1945.
- Dos. nr. 17/1935 - Direcția Județeană Hunedoara a Arhivelor Naționale, fond *Societatea "Mica" Brad (1867-1948)*.
- Jurca 1999 - Nicolae Jurca, *Istoria social-democrației din România*, București 1999.
- Kheil 2003 - Ottmar Kheil, *Metale nobile. Tehnologii de preparare. Uzina Gurabarza*, Deva 2003.
- Nedelea 1991 - Marin Nedelea, *Prim miniștri României Mari*, București 1991.
- Rîșcuța 2001-2002 - Cristina Rîșcuța, "Societatea "Mica". Evoluție și activitate economică (1920-1930)", în *Sargetia*, XXX, 2001-2002.
- Rîșcuța 2004 - Cristina Rîșcuța, "Societatea "Mica". Evoluție economică. Probleme sociale și investiții culturale la Brad în perioada interbelică", în *Apulum*, XLI, 2004.